This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

714
V77
M55
1891
MAIN

B 3 858 953

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ПРОШЛОСТ

СРПСКО-ПРАВОСЛ. ВЛАДИЧАНСТВА

ВРШАЧКОГ

НАПИСАО Ф. МИЛЕКЕР

ПРЕВЕО

ЛУКА ПОПОВИЋ

ПАРОХ ПАНЧЕВАЧКИ.

(Прештампано из „Вранила“ за год. 1891.)

У Новом Саду

ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА

1891.

Digitized by Google

Digitized by Google

ПРОШЛОСТ

СРПСКО-ПРАВОСЛ. ВЛАДИЧАНСТВА

ВРШАЧКОГ

Mileker

НАПИСАО Ф. МИЛЕКЕР,

ПРЕВЕО

ЛУКА ПОПОВИЋ

ПАРОХ ПАНЧЕВАЧКИ.

(Прештампано из „Вранила“ за год. 1891.)

У Новом Саду

ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА

1891.

Digitized by Google

Digitized by Google

BX714
V77M55
1891

Задање грчко-источно српско-православно владичанство Вршачко, слави ове године двестагодишњицу свога постанка Е да ли је дијецеза ова старија још, није документарно доказано; као што није ни то доказано, да је вршачка дијецеза продужење једног тобоже у средњем веку постојећег карансебешког православног владичанства била. Почетак вршачког владичанства, неда се са постојећим православним владичанством карансебешким ни у какву свезу довести, пошто је исто установа новијег датума.

Задатак је историчке критике, да она све регистрира и све испитује. Загледајмо дакле у прву реду поближе она дата, која говоре о тобоже старијем постанку.

Емилијан Кенђелац, епископ вршачки, извештајем својим од 1. маја 1860. године, подпесеним бившем намесништву темишварском — који документат на жалост нисам у дијецезалној архиви изнаћи могао — јавља ово: да карансебешки епи-

Digitized by Google

скоп по предању већ у XIII веку био суфруган архиепископа у ердељском Београду; даље да су карансебешки епископи за време турске владавине, седишта своја, од части у Видри у Хуњадској жупанији имали, од части премештаху столице своје у Чернец у малој — Влашкој, које претпоставке немају никакве историчке основе.

Први вршачки, односно карансебешки епископ требао би бити као што се тврди, *Партеније*, који је крајем XV. века живео, а што *Васић*, *Бем* и *Пико* наводе.

Кенђелац напомиње у свом поменутом извештају такође једног *Партенија*, као по свој прилици првог епископа карансебешког; али преноси његово доба више средини XVI. века, када Турци Будим освојише. *Ф. Пешти*, који се у делу своме „монографија Срема“ са историјом вере јужноугарских православних Срба поближе занима, држи ова дата као по историју непотребна, и примећује без икаквог даљег коментара, да је 1542 године, дакле од прилике у оно доба, у ком се усљед извештаја епископа Кенђелца, помиње први епископ карансебешки, *Партеније* био први игуман монастира Војловице, близу Панчева.

Digitized by Google

Никола Мандукић зна шта више за два *Партенија*, наиме: Партенија, с надимком „црни“, око средине XVI. века и, Партенија с надимком „светогорац“, крајем XV. века.

По исказу *Васића*, *Бема* и *Мандукића*, гледе Кенђелчева извештаја, беше 1625. године, првим вршачким епископом (односно карансебешким) неки *Сигридон*. Али истинитост и овог гледишта, мало се даје историчким доказима покрити.

На земљишту између Дунава, Тисе и Мориша, пре нег што су Турци прогнани, резидирао је грчко-источни епископ само једном и то 1606—1607 године у Липови. Помиње се до душе 1579 године српска црква у Карансебешу, али нема помена о епископу.

I.

Први век (1690—1790.)

Оснивање вршачког владичанства пада у ратоборну перијоду. Године 1690. пређоше на позив ћесара Леополда I а под вођством пећског патријарха Арсенија Чарнојевића III. 30 000 (37—40.000) српских породица у крајеве ове, надајући се и очекујући под скиптром ћесаревим лепшу будућност. Арсеније Чарнојевић до-

Digitized by Google

вео је у ред како политичке тако и црквене прилике свију тада у јужној Угарској налазећих се православних Срба насељеника. Исте године, посветио је између других и *Спиридона Штибицу* за вршачког епископа, и на тај начин положио темеља данас постојећем грчко-источном срп. правосл. владичанству.

Спиридон Штибица, заиста живљаше и делаше по посвећењу своме у Вршцу, којега беше посела ћесарева војска. Вршачка кула стајаше тада још неповређена. Са Спиридоном, као што предање прича, дођоше такође више нових насељеника, који у Вршцу ону варошку четврт, која западно од свиларске улице лежи, насеље, а која се и данас „пећском малом“ назива.

Тврди се надаље, да је вршачко владичанство још тада, поља и ливаде, које у месићком атару леже, добило и уживало.

За владе цара и краља Леополда I. привилегијом 4. марта 1695. године, којом се Срби опраштају од давања десетка, потврђује се истом и избор седморице епископа, међу њима и избор Спиридона Штибице за епископа вршачког. По Васићу, беше у то доба носиоцем митре епископске једно друго свештено лице —

Digitized by Google

неки *Герасим*, одакле би се могло закључити, да је Спиридон Штибица, само пет година на челу своје дијецезе био, и да је те године умро, а своје место овоме Герасиму у насљедство оставио. Но не стоји тако. По једном документу који се у Будимпешти сачувао, наилазимо, да је Спиридон Штибица још јуна месеца 1700 године вршачким владичанством управљао. Ако је дакле речени Герасим заиста епископ вршачки био, то је могло бити само у два прва деценија XVIII. века, из кога времена о вршачким епископима немамо никаквих података.

Епископско достојанство подарено Спиродону Штибици не имађаше собом с почетка правилно омеђашену дијецезу, већ се односило само на оно место у ком је епископ по гласу именовања свагда своју столицу имао.

По свој прилици 1702. године, када је град (кула) вршачки — војском ћесаревом која га је напуштала — у смислу карловачког мира разорен био а Вршац с околином поново у турске руке пао, преместио је Спиридон Штибица или његов насљедник епископску столицу у Карансебеш, кога је такође ћесарева војска напустила била, али који је са своје

Digitized by Google

близине Ердељу, ипак сигурније уточиште био.

Тек око половине XVIII. века, дакле после коначног ослобођења тако званог Тамишког Баната од Турака, па и онда нешто доцније постаде Вршац поново седиштем епископа. Од овога повременог бављења у Карансебешу, називаху се поглавице ове дијецезе: „карансебешким епископима.“

Да је за епископа, према пределима који на источној страни Тамишког Баната леже, Вршац за седиште изабран, доказује не само та околност, да је ова епархија првобитно овде установљена већ као што смо поменули, и та околност, да је столица епископска 1750. године из Карансебеша опет у Вршац премештена била. Што се тиче титуле: „епископ вршачки,“ примећујемо, да је иста у употреби била краткоће ради, будући, грчкоисточни православни епископи у титулама својим уобичајише помињати васколике округе (протопресвитератства) своје дијецезе. Тако је титула садањег епископа вршачког ова: „православни епископ вршачки, панчевачки и белоцркванski.

Повластице које је цар и краљ Леополд I. 1695. године Србима даровао, од

Digitized by Google

велике су важности по историју српске цркве, јер су јерархију конфесије ове сасма наново у ред довеле. Манифест Ђорђа Ракоција II. кнеза ердељског 1655. године, по коме је жупанија сремска морала потпасти православном епископату ердељском, претрпио је дипломом, која је патријарху Арсенију Чарнојевићу III дарована, знатне препоне.

Кад су Турци прогнани са земљишта Потисја и Мориша 1716. године, налазимо епископа вршачког у Карансебешу, где је стара владичанска зграда и данас још позната. Од поглавица пак црквених, који су овде до 1740 године живели, неналазимо ништа много, до просто само имена њихова Исто тако мало смо у стању констатовати ред почетком XVIII. века у Вршцу живећих епископа и доба њихове администрације; шта више не знамо ни толико, по ком су реду једно за другим сљедовали.

После *Герасима*, ако је у опште епископ овог имена постојао — помиње се као епископ вршачки *Мојсеј Станојевић*, с приметбом, да је епископску столицу своју 1722 године заузео. То је по свој прилици онај епископ, коме са темишварским епископом поверено беше

Digitized by Google

да на основу повластица Леополда I. и Јосифа I, свештенике рукополаже, и да се стара и настоји, да у васколиким романским и српским општинама, што пре цркве свога обреда гради и подиже.

Подела вршачког владичанства спада такође у ову перијоду. Вршачком владичанству припадаху следећи протопресвитерати: Вршац, Нова-Паланка. Карансебеш, Мехадија, Лугош у Тамишком Банату, Крајина, Кривина и Кључ у Србији.

По смрти Мојсија Станојевића, 1726 године, постао је „епископом карансебешким“ *Никола Димитријевић*, који је 15. августа исте године и заклетву положио.

Већ 1728. године, доби епископ Димитријевић у *Максиму Несторовићу* насљедника, који се 1738. у вечност преселио. Године по том, 1739. постаде епископом *Јефтимије Дамјановић*, који је исте године и умро.

Турски рат 1737—1739. завршио се поразом Аустрије. Природна посљедица тога беше та, да је Србија, која дотле потпадаше под Аустрију, поново у турске руке пала. Том приликом изгуби и вршачко владичанство протопресвитерате: Крајину, Кривину и Кључ.

Владичанско место, које је смрћу Дам-

Digitized by Google

јановића упражњено остало, заиште *Исаија Антоновић*, који од 1731 године управљаше арадском грчко-источном епархијом. Овај заиште и потражи то достојанство јуна месеца 1740. године, а добио га путем именовања 1741. године. Барон Енглсхофер, генерал-мајор намесник Тамишког Баната, извести бечко ратно веће, како је арадски и карансебешки епископ Исајије Антоновић, темишварском камералном дирекцијом у звање своје уведен. Но тадањи српски митрополит Арсеније Јовановић, Шакабента осећаше се овим поступком према вршачком владичанству, у своме хијерархичком праву повређен, и не хтеде епископу Исајији признати самосталности, но напротив, учинити га одвисним од митрополита. С тога му не даде свога признања и свога архипастирског благослова. Ово се догодило с тога, што епископ Исајија, тражећи епископију вршачку, не хтеде респектовати право митрополитова предлагања и кандидације, но се директно усудио обилазећи митрополита то место искати.

Када је ствар ова 1744. године пред црквено-народни сабор дошла, морадоше краљевски комесари сву силу свога говорничког дара употребити, како би митро-

Digitized by Google

полита на попуштање склонили. И једва, и то као што сам рече, само из лојалности према Њ. Величанству краљу и с тога што је сам арадско карансебешки епископ своју погрешку увидео, попусти митрополит, даде му архипастирске приволе и благослова и на вршачко владичанство те да се и једним и другим „ad dies vitae“ поносити може. Тако се ето догоди, да је у то време и карансебешко (односно вршачко) и арадско владичанство, седам година под једном црквеном поглавицом било.

По смрти архијепископа и митрополита Арсенија Јовановића 29. јан. 1748 г. изабран би исте године, месеца септембра на сабору за митрополита вршачки епископ Исајија Антоновић. На овом изборном сабору гласаше световњаци и свештенство на горњо карловачког епископа Павла Ненадовића, а милитарци на Исајију епископа арадско-карансебешког, који је напослетку и победио. —

Да за часак прекинемо писца књижице ове и да кажемо две три о сабору и избору митрополита. Овај изборни сабор беше врлобуран. При избору и посланици а и сам народ, који је пратио догађаје и људе, поделио се био у два табора. Простота по посту судећи о правоверију, држаше вла-

Digitized by Google

дику Павла за благочастива, а владику Исајију за Шокца, што месо једе. Кад је Исајија изабран, онда они Павловци говораху свагда: „Од сад, брате, омрси среду а запости суботу, јер је митрополит унијат и шокац“ Толико је огорчење при избору овладало, да су Павловци (понајвише свештеници) хтели Исајију избацити кроз прозор из народне сале, а Исајијевци (понајвише милитарци) потегли за мачеве, претећи крвопролићем. Комесари при свем том ћутали су и чекали како ће се свршити Кад је надвладала странка Исајијина, онда сви депутирци почну саветовати се, како би забранили месојастије архијепископу и сачували закон и веру од уније; и тога ради определе преко обичаја ону страшну и чрезвичајну заклетву из 108 псалма за њега.*) (Превод.)

На предлог Илирске дворске депутације би Исајије 11. новембра 1748. год. у достојанству своме потврђен.

После свога избора оде Исајија у Беч, да краљици Марији Терезији учини подворење и да своју одност засведочи. Ту у Бечу умре 2. фебруара 1749. године. Смртне остатке његове пренесоше

*) Голубица 1840. г. р. 9.

Digitized by Google

у Будим и сахранише их на табанском гробљу.

После њега постаде митрополитом негдањи му противник, Павле Ненадовић, који је 1. септембра 1751. године изабран био. Он први доби титулу „ексцеленција“ (Прев.). На место умрлог Исајије, негда епископа вршачког изабран беше 1749. године за владику вршачког *Јован Ђорђевић*.

За време Исајије Антоновића, као епископа вршачког, (1742—1748) приликом деобе земаља припао је рит који лежи поред хатара месићског, а некад био својина вршачког владичанства, општини Немачког-Вршца, а владичанство доби за то у замену 40 ланаца земље, што леже у хатару према Павлишу.

Епископ вршачки плаћао је око средине прошлога века за своје именовање таксу од 500 фор. угарској дворској канцеларији и 500 фор. бечком дворском ратном већу.

Епископ Јован Ђорђевић премести своју епископску столицу поново у Вршац. У ту цељ купи он 2. маја 1750. године два винограда, и исте године 24. јула у српском Вршцу од неког Недељка Јовановића за 68 фор. кућу и башту, поред

Digitized by Google

које беху суседи Јован Мађарић и Станимир Банаћанин. На том земљишту, подигао је епископ Јован по плану неког архитекта који је из Пруске дошао, лепу епископску резиденцију у рококо стилу, на један спрат у којој и данас епископ седи, а коју је дивно обновио и укусно наместио, да му заиста служи на част и дику.

Поред тога подигао је епископ Јован економске стаје и зграде, у којима је држао стоку и остало, што му за газдинство, оних 40 ланаца земље потребно беше. Године 1757. удари камен темељац епископском двору и капели у њему Цела пак зграда тек је 1763. год. довршена а том приликом око двора и каменита зграда подигнута.

Епископским двором у Карансебешу и тамошњом сувајом, као и са 24 ланца земље, управљало се у корист епископову; а од две тамошње грч. ист. прав. цркве зваше се и на даље једна катедралном. Све ово с тога, што је епископ путујући често по својој пространој дијецези, потребовао места за одседање. Из овог узрока молише 1786. године да се скоро пали двор карансебешки оправи. У осталом, беше и у Лугошу једно место

Digitized by Google

за зидање епископског стана у изглед остављено.

Епископ Јован Ђорђевић беше ревностан духовник, карактера непорочног, строг али правичан. Када је престолонаследник Јосиф 1768. године по Тамишком-Банату путовао, и 8. априла у Карансебеш стигао, написа он својом руком у путничкој својој бележници, о владици Јовану, који је дошао да га поздрави, ово: „Sonst fande sich hier zu Karansebesch, der Bischof von Werschetz ein, der ein guter alter Mann zu seyn scheint.“

Епископ Јован, одмах после своје инсталације стараше се да дијецези својој угледа подигне. Са његова настојања и и ревновања подигоше се многе пркве у околини. Старој вршачкој саборној цркви, која је за епископа Николе Димитријевића сазидана, подигне он торањ од камена и обнови и улепша њезину унутрашњост. Године 1751. као и 1857. буде по његову савету снимљен топографски нацрт вршачког владичанства.

Вршачко владичанство састојаше се тада из пет протопресвитерата, којих окрузи не беху свагда једнаки. Године 1751. јануара 1. била је ова подела у крепости:

Digitized by Google

вршачком протопресв.	припадаху	56	села
паланачком (Б. Црк.)	„	43	„
карансебешком	„	62	„
мехадијском	„	41	„
лугошком	„	33	„
	Свега	235	села

Године 1757. наилазимо на ову поделу:

вршачком протопресв.	припадаху	64	села
паланачком „	„	66	„
карансебешком „	„	78	„
мехадијском „	„	36	„
лугошком „	„	17	„
	Свега	361	село

У вршачкој дијецези беше 6 манастира, и то у вршачком протопресвитерату: *Месић* (по Пико у, манастир овај задужбина св. Саве, који га је 1225. године подигао); *Мало-Средиште*; (непостоји више) и *Мали-Шемљук* (непостоји више); у паланачком протопресвитерату: *Кусић* (непостоји данас); *Златица* и *Базијаш*.

Године 1768. 26. августа умре митрополит Павле Ненадовић, а администратором архијеп. и митрополије постаде еп. Јован Ђорђевић. Одмах године за тим 6. септембра, другог изборног дана. после неколике борбе на спрам противника му горњо-карловачког епископа Јакшића, пот-

Digitized by Google

помогнут владом, чији потајни кандидат Јован беше, буде за архијепископа и митрополита изабран. Двор беше овим избором потпуно задовољан, с тога му се и највиша потврда, већ 14. септембра исте године издала.

Митрополит Јован Ђорђевић преселио се 1773. године, 23. маја у вечност. У двору вршачком чувају се и данас за успомене на њ његове две слике масном бојом израђене.

После епископа Јована Ђорђевића постаде епископом вршачким, *Виђентије Поповић*, који још 1769. године беше за епископа изабран, али је тек 1774. године потврду добио, Годишњи приходи овог епископа износише 1777. године 15.000 ф. једва у 1000 ф. мање, од годишњег прихода епископа темишварског, који између грч.-источ. правосл. епископа у Угарској најбогатији беше.

За епископа Виђентија Поповића, установљен је 1775. године, интервенцијом илирске дворске депутације консисторија вршачке дијецезе. Међу конзисторијалним члановима, којих је на броју шест било, налазимо и *Тодора Јанковића* велезаслужног управитеља тадањих српских народних школа, који је 1775. године добио

Digitized by Google

племство, а исте године и чланом конзисторије именован био. Даље *Николу Несторовића*, који 1769. г. беше обор-кнез, а од 1775. год. почевши подпрефекат вршачког округа. Овоме је сама краљица Марија Терезија 1777. год. печат конзисторије послала.

У ово доба догодише се важне промене по политички живот српског народа Српски је народ своје жалбе и тегобе поднео синоду 1769. године на расправљање. На основу тих расправа изађе 1770. год. први илирски „Regulamentum privilegiorum“ У смислу наредаба тога регуламента, морао је епископ вршачки при пријему декрета, којим се у своме достојанству потврђује, илирској дворској депутацији таксу од 6000 ф. платити. На истоме синоду би закључено, да се вршачки епископ и митрополит обвезује, приликом свог избора за епископа, митрополиту за грамату, којом се избор његов потврђује, 200 дуката платити.

Како српски народ поменутим регуламентом није задовољан био, састадоше се 1774 и 1776. год. понова епископи на саветовање. Резултат тога саветовања беше: „други регуламент“. који је 2. јануара 1777. год изашао. На овом Синоду по

Digitized by Google

делише свеколике православне дијецезе на протопресвитерате и повукоше строге границе појединим окрузима и њима принадлежећим општинама.

При овој новој подели, беше вршачка дијецеза на следећих 6 протопресвитерата подељена:

1. Вршац	са 44	парохије	и —	филијала	
2. Паланка	„ 44	„	„ 6	„	
3. Варадија	„ 34	„	„ 2	„	
4. Лугош	„ 28	„	„ 2	„	
5. Карансебеш	„ 56	„	„ 10	„	
6. Мехадија	„ 33	„	„ 9	„	
	Свега 234	парохије	са 24	филијала	

Из ове се поделе види, да се тадање вршачко владичанство са 5 протпоресвитератских места још шестим у Варадији проширило.

Тачном поделом дијецезе омогућила се и давнашња жеља, још 1774. год на Синоду изражена, да се установи место школ. надзорника, што би по напредак српских школа на овоме земљишту од велике добити било. Тако и би. Школе појединих парохија, округа као и целе дијецезе редовно беху надгледане. Месечни надзор над школама водио је парох и кнез, четврт годишњи надзор водио је протопре-

Digitized by Google

свитер, а годишњи епископ. Овај последњи, као што се у наредби вели, за то „да би свој углед подигао.“ При овим визитацијама, пратила је епископа увек по једна „личност“. Марија Терезија, даде 1500 фор. на поклон и то, половина новца припадаше темишварском а друга половина вршачком школском надзорништву; ово је пак од добивена новца, награђивало ученике доброг владања, или је од тога новца куповало одело, учила и школске приборе.

У ово доба смањио се и број манастира. У смислу закључка карловачког епископског синода од 1774. године, укидоше се у вршачкој дијецези манастири: *Средиште*, *Кусић* и *Базијаш*, пошто неимадоше довољно фонда за издржавање, а и монаси једва живљаху од оно мало милостиње што је за се просити морадоше. Манастир Кусић и Базијаш спојише се са Златицом, а Средиште место Месићу дадоше Шемљуку. Имање укинутог манастира припало је оном манастиру, којему исти додељен беше. Марија Терезија изрази жељу, да се и даље одржи Шемљук и Златица, а да се Месић којем другом адфилира.

„Други регуламент“ незадовољи ни

Digitized by Google

Србе ни Романе, шта више, изазва огорчење и направи злу крв. У народу се изазва неповерење и негодовање према митрополиту и епископима, који да би угодили влади, пуштају и дозвољавају да се крње права народна. „Привилегије — говораше у Вршцу и Новом Саду искупљени народ — нису дате епископима, већ васколиком свештенству и народу српском с тога они немају права да се њих одричу.“ Од разних новотарија које су у живот ступиле, укидање неких празничних дана, а нарочито забрана та, да се мртваци не смеју у цркву носити и опојавати, изазва у свештенству и народу велико огорчење и праву побуну. Кад је народно незадовољство јаче на површину избило и шире димензије хватати почело, митрополит и епископи арадски и пакрачки искаху, да се публикација наредбе илирске дворске депутације од 28. августа 1777. годинс одложи или никако и не публикује.

Али се наредба та у Вршцу и Новом Саду ипак публиковала, те је собом немилих и жалосних посљедица оставила. Побуњени народ у Н. Саду чинио је грдних изгреда. али је ипак митрополиту и другим пошло за руком да раздражени и

Digitized by Google

побуњени народ умире. Али ствар ова није тако лако и глатко у Вршцу прошла.

Беше лицем о Митрову-дну, 26 октобра Тога је дана и вршачки вашар био. Које вашар, а које што се разнео глас, да православни епископи хоће унију, примамише у Вршац силан свет. Гласови ови раздражише народ. Владика Вићентије Поповић служио је тога дана литургију у својој дворској капели. Када је литургија у саборној цркви довршена била, нојури народ у гомилама дворској капели. На свршетку литургије, дељаше владика нафору; али исту примише само његови чланови конзисторије, а народ остентативно демонструјући, нехтеде је примити, и изађе из капеле те се понамешта у дворишту и ходницима епископске резиденције. При изласку владичином из капеле, пође светина за њим, претећи и вичући: „Зашто нам издадосте веру? Ми плаћамо цару и краљу порезу, вољно му служимо и верни смо му? Зашто нам укидосте празнике? Зашто нам забрањујете, да код цркава мртве своје сахрањујемо и не допуштате да их у цркве носимо и по обичају опевамо? Приморавате нам децу, да у школама уче из немачких и српских катихизиса, из кога су неки листови иски-

Digitized by Google

нути Прошле си зиме донео пуна кола немачких и разних других књига, и поделио си их међу свештеницима, да би нас поунијатили. Ти од нас све тајиш и нећеш да нам кажеш, какве се увреде вери нашој наносе. Чусмо од других људи, ето на вашару, да све новотарије нису примили, шта више одбацили су их, а ти нас приморавaш да их ми примимо."

Владика покушаваше „свим могућим начином" да раздражене осећаје светине умири; позове их да се разиђу, те да у миру саставе један „меморандум" а не да се буне и узбуркују. Али опомене и разјасњења његова остадоше без успеха. Узнемирена и потиснута поглавица црквена, посла по окружног капетана, да светину умири. Но и овоме не пође то за руком. Број побуњене светине све то већи биваше, „занесена гомила светине" обасула је владику најпогрднијим речима, пребацујући му ренегатство и издају. У тешком и невољном положају своме, даде владика из цркве календар донети и преда га раздраженој светини, а путем протопопа даде објавити, да ће *се празници и на даље светковати и обдржавати а и мртви по досад уобичајеном начину сахрањивати.*

Обећање ово није задовољило светину.

Digitized by Google

Она јурне у собу владичину и дотера владику до дувара. У том тренутку зазвони на саборној цркви на ларму. Разуздана светина стаде викати: „Владика нам наш погазио и издао веру.“ Гомила света појача још већма. Особито Романи, који из околине дођоше повећаше неред, вичући непрекидно: „Зашто нам издаде веру нашу?“ Окружни капетан једва се бегством спасао. Владику довукоше у двориште и претише му смрћу. Узалуд беху све молбе и преклињања протопопа и игумана, и они сами морадоше се о својој сигурности бринути. Један од њих скочио је кроз прозор и тако се спасао. Неки одважни млади људи изчупаше владику из руку побуњене светине, однесоше га у његову собу, метуше га на сто, да би га од светине одбранили и од повреде сачували. Страх и претрпљене увреде, тако силно утицаше на владику, да је изгубивши присебитост, онесвешћен на земљу пао.

Неред и узбуна та трајаше дуже од два сахата; у том дође и помоћ. Капетан који се бегством спасао, умоли хусаре из пуковније Калнокијеве који су у Вршцу у гарнизону били, за припомоћ. Изгледало је, као да се раздражена светина при првом погледу на хусаре није заплашила.

Digitized by Google

На миран позив војника не хтеде се светина разићи, шта више, и на „слепо“ пуцање њихово остаде непомична. Светина нагрне батинама на хусаре, тако да су ови морали сабљом у руца и оштрим пуцањем крчити себи пута, да до владике дођу. Они истргоше владику из руку раздражене светине, и притворише га у једној удаљенијој соби његова двора.

Између народа и војника развила се права битка; неки по званичном извештају „беху убијени, неки рањени.“ (Међу мртвима беху: Тривун Релић, Марко Михајловић, и Лаза Јовановић). Владика сам видео је тројицу мртвих, а говорило се да је било 6 мртвих и 36 рањених.

Напослетку се светина разиђе и напусти владичански двор; владику отпратише у касарну, пошто се разнео био глас, да се светина на вашару скупља и договара да владику убије.

Но неред се није више понављао. Сутра дан, када се људи пробудише, онако после „мамура“ увидеше и сами сву тежину свога поступка. Изађоше пред владику с покајањем и молише га за опроштење, допративши га натраг у двор. У Вршцу настаде опет мир и поредак. На глас ове побуне, дође у Вршац окружни

Digitized by Google

командант гроф Помпеј Бригидо и посети владику. Да бих се кривци побуне ове изнашли па и казнили, саставила се у ту цељ једна истражна комисија.

Новосадски а нарочито вршачки немири и узбуне, изазвале су у Бечу велико негодовање. Тежину одговорности осећаше понаособ илирска дворска депутација. С тога се она пожури да извештајем својим, 14. новембра, поднесеним краљици, кривицу другоме на врат баци, наиме угарској дворској канцеларији, на чију заповест наредбе те и обнародоване беху.

Илирска депутација узме ствар поново у претрес и поднесе 20. новембра опширан извештај Њеном Величанству о новосадској и вршачкој побуни и немирима

О вршачким немирима и побуни, напомиње илирска дворска депутација у поменутом свом извештају и ово: „Дубока старост епископова, слаба присебитост духа или само изненађење, беху узроци. што епископ неимађаше нужног говорничког дара, те не могаше народ на прави пут извести, и уверити народ о погрешности и заблуди његова поступка као и и то, да наредбе које су од синода по-

Digitized by Google

текле нису по веру опасне, већ су по спас народни потребне биле.“

Угарска дворска канцеларија побијаше тврдњу илирске депутације која се против ње окомила беше и доказиваше, да је баш илирска депутација крива, што је пре времена публиковањем наредба. као што су укидање неких празничних дана и т. д. дала повода жалосним догађајима.

Између оба ова дворска звања, илирске дворске депутације и угарске дворске канцеларије, још од постанка првог, датирао се антагонизам, те су оба ова звања у ствари вршачкој и новосадској према круни противно становиште заузимала. Свако од њих скидаше одговорност са себе; међутим лако је увидети, *да су оба криви били.* Крајњи резултат свега овог беше, да се илирска дворска депутација 2. децембра 1777. разрешила.

Догађаји ови не теретише само илирску дворску депутацију, већ и епископа Вићентија Поповића. У тајном налогу, који је издат краљевском комесару на сабору 1781. године, представља се владика вршачки као кривац немирима и побуни. „Вићентије Поповић, епископ вршачки — човек без енергије и незналица, са непромишљена поступка и верске рев-

Digitized by Google

ности, изазвао је 1777. године побуну у Вршцу, којом приликом многи главом платише и многи пострадаше. Незаслужује дакле, да се при избору митрополита у обзир узима, шта више, боље би било, да никад ни епископом постао није.“ Чудна игра судбине! Епископ који извршује налоге високе владе добија за то после неколико година укор и казну.

С пролећа 1778. године, беше поново православнима дозвољено, да по уобичајеном начину своје мртве сахрањивати могу. Исте године решено је и питање о катихизису. Гледе овог саветоваше се 1775. год. много, и напослетку 1776. издадоше катихизис, али га мало за тим укидоше, и наредише да се за неко време опет употребљује стари Неродовићев.

У смислу наредбе „декларатории“ од 1779. године, морао се епископ вршачки обвезати да митрополиту, за грамату свога потврђења, 200 кремничких дуката плаћа.

У вршачкој и бачкој дијецези, добијаше прота — ако у истој парохији више свештеника беше — половину њихове столарне наплате.

Наплата свештеничка у вршачкој, темишварској и бачкој дијецези беше тако

Digitized by Google

уређена, да је имућна кућа 1 ф. 8. н.; средња 34 нов. а сиромашна 18 новчића плаћала.

За време уредовања владике Вићентија Поповића, саграђена је саборна црква вршачка, и данас украс Вршцу. Које што се стара црква паду своме клонила, које што се број православних душа умножио био, осећаше се још у осмој десетини прошлога века потреба, да се подигне и сагради већа и пространија црква. Али се православни у то доба не могаху тако слободно кретати, као данашњим даном. За свако подузеће своје и сваки свој рад, морадоше од више власти искати приволе и дозволе, а нарочито гледе подизања цркава. На све ово пак штетно утицаше последњи вршачки догађаји, као и та околност, што је у то доба Тамишки-Банат Угарској утеловљен, усљед чега су политичке власти својим агендама преоптерећене биле.

Пошто су се Вршчани 1777. године 22. маја, а доцније 17. септембра узаман још тада постојећој окружној управи обраћали, неби ли издјејствовали дозволу, да цркву из солидног материјала подићи могу — обрате се они 22. маја 1779. у тој ствари још један пут Темишвару,

Digitized by Google

а нарочито тада установљеној комисији за реинкорпорирање.

На послетку 1783. године приступише грађењу. Па како је нацрт нове цркве испао већи од старе, то су прво порушили торањ старе цркве, и тек после тога дозиђиваху главни део цркве тако да се служба божија у њој дуже времена могла обављати. Године 1785., 28. октобра н. с. освети владика Виђентије свечаним начином нову катедралу. Новој као и старој цркви покровитељ је св. Никола.

Насљедници епископског достојанства после Виђентија Поповића, довршише цркву са нутарње и спољашње стране њене. Владика Виђентије потпомагао је са годишњих 140 ф. српске основне школе вршачке. Умро је 1785 године. После њега постане епископом вршачким 1786. године *Јосиф Јовановић Шакабенда*, пре тога епископ пакрачки, за тим бачки. Приход вршачког епископа износио је од 1. новембра 1785. до последњег октобра 1786. год. 10.906 ф. и 10 новч.

Јосиф. II. изда наредбу, да епископ вршачки од свога прихода, годишње 1528 фор. уступа на припомоћ својих садругова, епископа пакрачког, горњо-карловачког и будимског. Ово наређење одобрио је

Digitized by Google

и црквено-народни сабор у Темишвару који је 1790 држан. Од године 1786. почевши, морао је епископ вршачки више година давати по 1000 ф. за установљење срп. правосл. богословског завода у Темишвару.

Године 1787. чињене су на вршачкој епископској резиденцији оправке, за које је епископ нарочите дозволе од Њ. Величанства искати морао. Трошкови и оправке били су са 4529 ф. предрачуњени.

По попису народа, који је године 1786. на заповеет цара Јосифа II. изведен, беше у вршачком владичанству: 44.883 кућа 55.077 брачних парова. У току 1786. године крштено је 9.366 деце а умрло 9.722. (многа деца поумираше усљед богиња, које тада владаху), склопљених бракова те године било је 3111. Број душа православне вере у вршачком владичанству. износио је у то време 256.857.

Вршачком протопресвитерату припадаху у то доба 47 општина са 11.053 кућа 59.204 душа.

Но у то доба изроди се несретни, тако звани последњи *„турски рат,“* у ком је вршачка дијецеза много препатила. Владика вршачки морао је побећи, пошто Турци пустошише по протопопијатима Ме-

Digitized by Google

хадије, Карансебеша и Паланке. Па како је дијецеза вршачка са турске обести и насиља опустила, и епископ никаква прихода не могаше уживати, то је од 1788. године епископ вршачки за 7 месеци по 300 ф. свега 2100 ф. од државе припомоћи уживао

Вршачко владичанство завршило је тиме своју прву стогодишњицу, тужним и жалосним начином.

II.

Други век (1790—1890.)

Смрћу цара Јосифа II. започиње како у историји Угарској, тако и у животу Срба православне вере нова ера, пошто су исти земаљским законима са осталим грађанима равноправност добили.

На челу вршачког владичанства стојаше у то доба епископ *Јосиф Јовановић Шакабента*, који по пореклу беше из једне угледне српске породице. Краљица Марија Терезија подарила је 1746. године 11. септембра племство Андреји Јовановићу Шакабенти, а тиме уједно и његовим сродницима: Нешку, Јовану и Арсенију, срп. правосл. епископу.

Владика Јосиф Јовановић Шакабента заузимаше у реду вршачких епископа врло

Digitized by Google

угледно место. Он беше пријатељ науке, веран син свога народа.

На народно-црквеном сабору у Темишвару 1790. године, који је имао да испита жеље и тежње српског народа, Шакабента је на челу мањине агитовао, да се успостави од Угарске независно војводство. Године 1791. буде он именован за краљевског саветника, а 1792. године заједно с осталим грч ист. православним епископима постане чланом и магнатом сабора мађарског.

После турског рата затекао је Шакабента своје владичанство у врло жалосном стању. Многа села беху опустошена а многе цркве порушене и попаљене. Број душа се умањио. Крајем 1793. године имађаше вршачка дијецеза само 248.333 душа, а 51.249 брачних парова Исте године родило се у целој дијецези 8745 деце, а умрло 5298 душа. Шакабента се својски стараше и речма, и саветом и делом, да својој дијецези помогне. Он је 1790—1791 интервенисао у Бечу, да се Вршац прогласи слободном краљевском вароши.

Трајан споменик подигао је себи Шакабента тиме, што је основао прву средњу школу у Вршцу. Српски Вршац по-

Digitized by Google

дигао је уз припомоћ и надзор владике Шакабенте тако звану „граматикалну школу“ (нижу гимназију). Школа ова, на којој беху две професорске снаге, као и мало доцније подигнута гимназија у Ср. Карловцима, беху за дуго једини расадници науке и просвете за Србе у Угарској. На овој школи подигне Шакабента још пре 1799. године интернат за добре ученике, који не имадоше довољно сретстава за школовање; на ову цел прилагаху и многи приватни људи. Године 1805. имађаше ова школа 80 ученика, но је год. 1819. наредбом угарске дворске канцеларије укинута.

Епископ Јосиф Јовановић Шакабента умрьо је 1805. године 19. децембра; сахрањен је у саборној вршачкој цркви. За привременог администратора обудовљене вршачке епархије, именовао је митрополит Стеван Стратимировић, гргетешког архимандрита, Јосифа Путника.

Путник се родио 1777. године у Новом Саду. Отац му, Димитрије, беше асесор многих комитата, и нећак потоњег митрополита, Мојсеја Путника. Путник је водио своје порекло из оне српске породице, којој је цар Леополд II. 1790. год. племство подарио. Своје школовање от-

Digitized by Google

почео је у Кежмарку а наставио у Пешти. Он беше врло прљежан ђак. По свршеним богословским наукама постане професором богословије, а доцније архимандритом манастира Гргетега. Год. 1805. постане администратором вршачке дијецезе, 1808. епископом пакрачким, а 1828 видимо га на челу темишварске дијецезе. Умрьо је 1830. године у Темишвару. Још као професор богословије написао је неколико популарних књижица, у којима је нарочито препоручивао народу каламљење богиња.

Године 1806. изабран је синодално за епископа вршачког *Петар Јовановић Видак*, а 23. новембра исте године свечано је у Вршцу инсталиран. Видак се родио у Карловци 1768. год. Год. 1802. посвећен је за епископа, и из горњо-карловачке дијецезе у вршачку премештен, а 1808. постане правим кр. саветником После шестодневног боловања умре 9. децембра 1819. год. у 50. години свога живота. Сахрањен је у Вршцу.

Крајем 1804. године, а почетком 19. века беснише велики ратови а са слабе и хрђаве жетве нуз то, и вршачка је дијецеза јако патила и страдала. Број кућа у то време износио је 40.945, брачних парова 53.483, а васколики број право-

Digitized by Google

славних душа 230.983 — за 26.000 мање него у 1786. години, а за 18.000 мање него у години 1793-ој. Крстило се године 1804. у дијецези вршачкој 8684 деце, умрло 5726 душа, а венчано 5274.

По смрти епископа Видака Јовановића постаде администатором вршачке дијецезе архимандрит манастира Месића, *Синесије Радивојевић*, који је вршачком дијецезом до 1829. године управљао.

По попису народа из године 1821. беше у вршачкој дијецези 258 930 душа.

Исте године установљена је у Вршцу наредбом 17. децембра 1820. г. богословска школа, коју је карловачки народни фонд издржавао. Професори, предавачи беху дворски калуђери.

Године 1829. постане епископом вршачким *Максим Манојловић*, који је исте године 6. септембра у присуству кр. повереника и митрополитског мандатара, свечано инсталиран. Године 1833. премести се у Темишвар, а на његово место беше за епископа вршачког *Јосиф Рајачић* изабран.

Јосиф Рајачић заузимаше у српској хијерархији високо и угледно место. Родио се 20. јула 1785. године у селу Лучани, огулинском округу у Хрватској, где

Digitized by Google

му отац протопресвитер беше. Гимназијске науке свршио је у Горњи-Карловци, лицејку у Сегедину, а правне науке започео је у Бечу. Како је Беч 1805. Французима опкољен био, врати се он својој кући. Саветом и наговором владике горњо-карловачког *Мојсеја Миоковића*, ступи он у монашки чин.

После свршених богословских наука буде Рајачић за архимандрита манастира Гомирја изабран. Када је 1812. године владика Мојсије Миоковић у Беч позван био, администрирао је Рајачић горњо-карловачку дијецезу, све до повратка владичиног, па и по његову повратку неко време још, с малим прекидањем до 1822. године. Од овога доба на позив епископа темишварског Јосифа Путника, управљао је пакрачком дијецезом. Године 1829. добије од краља Фердинанда V. далматинско владичанство. А предлог митрополита карловачког, Стефана Стратимировића, буде Рајачић 1834. г. за вршачког епископа наименован.

По смрти архиепископа и митрополита карловачког, *Стевана Станковића*, на изборном сабору 1842. г. 22—23. септембра доби Рајачић од 75 посланичких гласова 50 за се и краљ Фердинанд V., чије

Digitized by Google

је благоволење потпуно уживао, именује га за архиепископа и митрополита карловачког.

Рајачић је још као епископ далматински потом као вршачки умео и знао у својих једноверацa поштовања и љубави стећи, а понајвише тиме, што је свима силама својим борио се против унијаћења свога народа. Том приликом показивао је вештине, јер бранећи и штитећи веру своју задобијао је привржености у својих једновераца, без да је долазио у колизију с губернијама, које су, као што је познато, унију потпомагале. И сама влада приликом избора његова за митрополита, потпомагала га је према његовим проту-кандидатима.

Улога Рајачићева у устанку 1848. г. довољно је позната и историјом доста расветљена. Док је Јелачић на западу, дотле је Рајачић на истоку потпиривао ватру устанка против владе угарске. Али није наше на ову месту, да се овим забављамо; примећујемо само, да је Рајачић 1861. год., — баш у оно доба, кад се његовим и народним заузимањем васкрсла војводина распадати почела — у вечност се преселио.

Епископом вршачким после Рајачића постане *Стеван Поповић*, који је синодом кар-

Digitized by Google

ловачким 1843 године са пакрачке епархије на вршачку премештен био. Именовање његово, кога је краљ Фердинанд V. у Бечу потписао, датира се од 3. фебруара 1843. године.

На народно-црквени сабор год. 1842. слала је вршачка дијецеза из свештеничког сталежа 3, из војничког 2, из световног 5, свега 10 посланика. Године 1846. беше у вршачкој дијецези 301 општина, 27 филијала; 498 свештеника и 299.800 душа.

Још нешто. Пре 1848. године пренесене су агенде протопопијата варадијског на оравичко правосл. парохијско звање; промену ову ваља приписати угледнијем положају овог последњег места.

И ако је вршачко владичанство установа карловачке митрополије, то је оно ипак прве половине прошлог века носило на себи обилежје више романско него српско. Од како је пак 1750. године седиште епископа у Вршац премештено било, превладао је карактер српске хијерархије.

Године 1800. опажа се живљи покрет међу Романима у Банату. Људи, као што беше *Павле Јорговић* и други, стадоше у Романа будити свест и понос о своме имену и народности. Лако је појмити, да

Digitized by Google

су ови људи и у црквеном погледу тежили, да се опросте од хегемоније српске, под којом су толико времена били. Но за ово доба још не беше прилике, да се српске превласти ослободе.

Са незадовољства и огорчења прелажаху Романи у унију. Тим начином постане у Лугошу 1836. године грчко-католичка парохија. Парох беше *Стеван Беркан*, који и протом постаде, а који у крајевима крашовске жупаније беше један од најревноснијих апостола уније.

Да вршачки епископ није могао мирном душом гледати, како се унија шири и распростире, сведочи нам случај, који се у Бокшану десио, а ког ћемо ево у кратко испричати

У Немачком-Бокшану радио је и живо настојао још г. 1836. Стеван Беркан на томе, да се православни унијате. Ствар ова доби већа полета и значаја 1846. године, тиме, што су две угледније личности из православне вере прешле у унију. Они који у унију прелазише, морадоше 27. јула 1847. године исповедити своју веру пред комисијом, коју је чанадски владика *Ј. Лоновић* у Оравици поставио а у Бокшан послао. На тај начин креирана је и парохија унијатска у Бокшану. Први јој

Digitized by Google

свештеник беше *Стеван Беркан*. Број оних, који су у унију прешли износио је 900, а број оних, који су остали верни својој старој вери и цркви, спао беше на 472 душе. Православна црква припада унијатима. Угарска кр. дворска камара потврдила је 21. априла 1847. год. поменуте мере, али је хтела да одржи и очува вероисповедан карактер српских православних школа, усљед чега је наредила, да се романској деци засебно а српској засебно настава у вери предаје

Не потраја дуго, а ствар ова у Бокшану доби други вид. Епископ Стеван Поповић, обавештен о целој ствари, дође у пратњи многобројног свештенства још исте године у Н. Бокшан и одседне у кући једног српског трговца. По објективном, непристрастном казивању бокшанских становника пошло је ревности владичиној за руком, као и пратњи му, да су унијати у гомилама излазили пред свога свештеника и изјављивали му жељу, да се смеду повратити у крило православне цркве. Свештеник им осуђиваше поступак и проглашаваше га незаконитим и на послетку одбије им молбу и жељу. Сад истом настане немир и права побуна тако, да је поп Стеван Беркан приморан био побећи

Digitized by Google

из места. После дужег уверавања, изашље крашовска жупанија 1848. године комисију, да на лицу места стање ствари испита. Комисија та попише број унијата и православних и подастре жупанији о свему извештај. На основу закона пак од године 1848. буде црква опет православнима повраћена. Унијати држаше литургију у стану свештеничком без звонења; број се њихов знатно смањио био.

Но унија нађе себи на другој страни пута. У то доба по свој прилици пређоше у унију и становници Крњаче. После оваке предигре освану 1848. г. са познатим знаменитим догађајима. На сабору карловачком 1. маја, на коме се искупише заступници васколиког народа српског, васпостави се **српска војводина** у лицу пуковника **Стевана Шупљикца Витешког** (рођ 1789 † 1848) и старо хисторијско патријаршеско достојанство, у лицу архиепископа и митрополита карловачког, **Јосифа Рајачића**, који беше душа и главни фактор српског покрета године 1848. Пре него што се отворила борба, у којој се доста крви пролило, догодише се многе ствари, које показују и доказују, да је вршачко владичанство имало тешких дана да издржи. Епископ Стеван Поповић држаше с угар-

Digitized by Google

ском владом, која је баш у то доба у Вршцу скупљала војску своју, да је према Алибунару крене. Владика Стеван заповеди, да се матрике (црквр. протоколи) мађарским језиком воде, што је у народу изазвало грдно огорчење и незадовољство тако, да је силан народ 17. маја на силу матрике из цркве отео и на парчад их подерао. Јула 11-ог беху Срби пред Вршцом потучени, а у исто доба устадоше против српске хијерархије и Романи, те доведоше епископа у још тежи и незгоднији положај.

Романи јужне Угарске одржаше у Лугошу 27. јуна народни збор и на том збору доконаше и изјавише потпуно оцепљење од српске карловачке митрополије и приљубише се Мађарима. Уједно искаху, да се срп. православни епископи темишварски и вршачки са њихова непријатељевања према романској народности, са својих места поуклањају, а места њихова да се попуне заменицима, и то: темишварска дијецеза протопопом *Петровићем* из Липове, а вршачка дијецеза *Игњатом Вујом*, протопопом из Оравице. Ову одлуку народног збора лугошког потврдило је доцније и угарско министарство.

Кад су Мађари 19. јан. 1849. г. на-

Digitized by Google

пустили Вршац, дође у Вршац 20. истог месеца и патријарх Јосиф Рајачић. Прво му дело по доласку беше, да је владику Стевана Поповића лишио управе над вршачким владичанством, из узрока тога, што је владика Стеван нагињао и пријатељевао с Мађарима. Владика Стеван би послан у манастир Фенек, где је, од бола и јада, после неколико месеци и умрьо. — Владика Стеван беше добричина и заиста душеван човек Он је био добар пријатељ Рајачићев и радио је за Рајачића приликом његова избора за митрополита; е али није се овом догађају и оваком владичином крају чудити, ко је познавао Рајачића. Тежак је положај човеку, који заузима какву већу и значајнију пошту, кад наступе бурна и тешка времена; то само онај уме судити и пресудити, ко је та времена преживео и прекужио. У таком добу хоће раздражена светина и најплеменитију душу, ако је тренутно не разуме, блатом да окаља. Владику Стевана жигосаше „мађаронством“, те је услед вике и хајке на ње много патио и препатио и тужно, ваљда као ни један епископ свршио. Путујући за Земун, сврне владика Стеван на ноћиште у Панчево, и одседне где је данашња гостионица „Пели-

Digitized by Google

кан“ Те ноћи пуцаше кроз прозор на владику. У Земуну пробавио је врло кратко време, а умрьо је у Фенеку. При погребу владичину, са веље срамоте, да га не сахране као проста калуђера у камилавци, скројише и на брзу руку начинише од тврђа шарена папира митру и метнуше му на главу. Живи сведоци и данас причају, да је покојни владика Стеван био добричина и племените душе, да су га Вршчани волели а нарочито Јов. Поповић Стерија, који га је у свом „Даворју“ лепо оплакао. (Преводиоц)

Када Мађари 3. маја поново Вршац заузеше, намисли угарска влада, да изврши закључак романског народног збора у Лугошу. Услед тога објави надсолгабиров *Бела Њеки* Вршчанима, да је привремену управу над вршачким владичанством узео у своје руке протопоп *Игњат Вуја* и седиште своје у Вршац преместио.

Али се *Вуји* није дуго седило у Вршцу; његово замало бијаше. Са Мађарима, који морадоше бегати, побегне и Вуја, тражећи спаса у Влашкој.

Администратором вршачког владичанства постане у току 1849. г. *Самуило Маширевић*, архимандрит бездински, који је г. 1853. постао епископом темишварским.

Digitized by Google

Исте године (1853.) би синодално за епископа вршачког *Емилијан Кенгелац* изабран, а 10. Јула свечано инсталиран.

Емилијан Кенгелац родио се 3. Јуна 1807. г. у Вел.-Кикинди. Гимназијске студије свршио је у Сегедину, права у Кежмарку, богословију у Вршцу. Провео је три године у Вел.-Бечкереку као професор на тамошњој гимназији. У манастиру Беочину закалуђери се. Митрополит Стеван Стратимировић послао га је у службу темишварском епископу, где је на темишварској гимназији и катихетом био. Напослетку постане архимандритом манастира Ходоша, а године 1853. изабран беше за епископа вршачког.

Године 1854. држао се званичан попис народа, и тада беше:

1., у вршачком протопопијату: 41 парохија, 77 свештеника и капелана, 3 ђакона и 65.610 православних душа;

2., у паланачком протопопијату: 52 парохије са 77 пароха, 25 капелана, 1 ђакон и 59.851 душа;

3., у варадијском протопопијату: 38 парохија, 68 пароха, 10 капелана и 48.376 душа;

4., у лугошком протопопијату: 33 па-

Digitized by Google

рохије, 57 пароха и заменика, 3 капелана, 1 ђакон и 33.143 душа;

5., у карансебешком протопопијату: 53 парохије, 67 пароха и заменика, 8 капелана, 1 ђакон и 44.472 душа;

6., у мехадијском протопопијату: 36 парохија, 46 пароха и заменика, 10 капелана, 2 ђакона и 43.990 душа.

У целој вршачкој дијецези беше укупно: 253 парохијска места са 387 свештеника, 70 капелана, 8 ђакона и 295.442 правсл. душа.

У манастиру Месићу беше архимандрит са 6 калуђера; у Златици 1 игуман са 2 калуђера, који су уједно управљали и манастиром Базјашким.

На српском оделењу богословије вршачке беше у год. 1854. 2 професора, 33 слушаоца; год. 1855. 2 професора, 33 слушаоца; у романском оделењу, год. 1854. 2 професора, 22 слушаоца; год. 1855. 2 професора и 112 слушаоца.

После мале почивке након 1848. године, почетком педесетих година, са народносног гледишта, беше богословија у два оделења подељена. Трошак око издржавања богословског завода, сносио је народни фонд у Ср. Карловцих.

Digitized by Google

Жеље Романа, у погледу цркве и школе, неиспунише се непосредно после 1848. године. У времену од 1849—1860. г. нарушаваше Унија унутарњи мир црквени.

Године 1850 беху усљед највише одлуке, јужно-угарски протопопијати, који припадаху Велико-Варадском грчко католичком владичанству, од истог оцепљени, и са још пет протопопијата ердељских, новом грчко католичком владичанству додељени. На тај начин постаде нова дијецеза у Лугошу Ова околност упливисала је знатно на Унијате. *Јован Беркан*, парох Бокшански, који је у овим пределима био ревностан апостол Уније, беше 1856. г. за протопопа именован. Његова је заслуга, да су у овој околини около 1860. г. у Варадији 3000, у Комориштy 800, у Клоподији 767, у Ђерману 515, у Лацуњашу 1000, у Малом-Куштину 800 и у Вел.-Куштину скоро 800 православних душа у Унију прешли.

Прелажење у Унију не догађаше се само стога, што су Романи хтели по што по то, да се опросте српске превласти и туторства, већ је томе много доприносила и та околност, што су унијатске парохије биле с бољом дотацијом скопчане. То даваше повода, те су многи православни

Digitized by Google

свештеници напуштали своју веру и прелазили у Унију, а собом и многе своје јединоверце повлачили.

Године 1860 с освитком новог политичког преображаја доби и романска ствар много повољнији вид. Краљ је на молбу и претставку патријарха Рајачића и епископа темишварског дозволио, да се 27. септембра 1860. године сазове народно-црквени сабор у Ср. Карловцима, али тако, да на том сабору буду заступљени и Романи из арадске, темишварске и вршачке дијецезе и да своје жеље гледе деобе сабору овом саопште.

Посланици романски захтеваху још 1862. године засебну архиепископију и самосталну цркву. Две године доцније, добише жеље романске још јаснији облик, јер су на епископском синоду карловачком захтевали деобу од српске хијерархије.

Романи искаху ништа мање, већ да у Банату добију два своја владичанства и то: пошто у вршачкој дијецези броје на 300.000 својих душа, владичанство, са столицом у Карансебешу, а како и у темишварској дијецезе броје на 300.000 душа, владичанство, са столицом у Темишвару, остављајући Србима епископску резиденцију и двор вршачки с принадлеже-

Digitized by Google

ћим му дохотцима. Осим тога искаху Романи четир манастира *Ходош*, *Бездин*, *Сенћурађ* и *Месић*, пошто исти леже у крајевима, који су Романима насељени.

Овим романским захтевима и тражбинама, служио је као основ сразмер између српске и романске народности, који је постојао још у време погодбе. С тог принципа полазећи беху протопопијати карансебешки, мехадијски, оравички и лугошки који некад Вршцу припадаху, као чисто *романски* проглашени а протопопијат бело-црквански и вршачки као *надмоћно романски*.

Епископски Синод у Ср. Карловци у седници својој месеца августа 1864. године, закључи једногласно, без икаквих тешкоћа: *да се усаостави митрополија романска са српском равноправна*. Овај синодални закључак одобрио је краљ 24. септем 1864. и наредио деобу романске и српске хијерархије, што је и IX зак. чл. 1868 године узаконио. Међутим радише посланици на том, да се свеколике тешкоће поуклањају. Године 1865 одусташе Романи од потраживања оних горе поменутих четир срп. православних манастира. У току даље расправе искаху Романи, да се свечано предавање романских црквених општи-

Digitized by Google

на, које леже на земљишту вршачког и темишварског владичанства, 1. априла 1865. г. спроведе под романску митрополију. Предаја та тако да буде, да архиепископ и митрополит романски сам — док се не именује нови епископ — администрира протопопијатима: карансебешким, мехадијским, лугошким, вршачким, варадијским, паланачким, фачетским, жебељским и чаковачким, који ће протопопијати припадати романском владици у Карансебешу. За романског епископа у Карансебешу би 1865. године, 6. Јула Јован Попазу именован.

Највишом одлуком 8 Јула 1865. г. а на основу наређења народно црквеног Сабора, умањено вршачко владичанство на ново преустројише и уредише тако, да су све општине у Угарској од Брзаве јужно лежеће, као и све српске општине у граници војничкој, потпале под јурисдикцију вршачког владичанства. Ова нова подела изведена је 15 Јула исте године.

Ново вршачко владичанство, од ове поделе и овог доба назива се *српским*, и састоји се из општина чисто српских. Од старих *шест* протопопијата, остадоше само *два*, па и ова два доста умањена наиме вршачки и паланачки (данас бело црквански) протопопијат.

Digitized by Google

Из темишварске дијецезе излучише протопопијат панчевачки и доделише га вршачком владичанству. Са ове нове поделе епископ вршачки пише се: **Н. Н.** епископ **вршачки, бело-црквански и панчевачки** .

Потпуна организација вршачког владичанства изведена је 1868. године. Те је године затворена и вршачка богословија. Кандидати чина свештеничког примали су своје богословско образовање од то доба на богословији у Ср. Карловцима.

Епископ *Емилијан Кенгелац* постао је 1872. год. краљев. саветником; (по нашем знању није таковим никад био наши су епископи обично „тајни саветници“ а не кр. савет. Превод.) доцније би одликован командерским крстом Фрање Јосифа. Год. 1881. основао је фонд свештеничких удовица и сирочади, приложивши на ту цељ 6000 фор. После дуже болести умрьо је 25 Јуна 1885. а 29. Јуна сахрањен је у саборној вршачкој цркви.

До избора епископа, администрирао је вршачким владичанством архимандрит манастира Месића, Нектарије Димитријевић. Године 1886. 27. октобра беше синодално за епископа вршачког *Иларијон Руварац*, архимандрит манастира Грегетега, изабран. Избор тај потврдило је и Њег. Величан-

Digitized by Google

ство краљ, али се ново изабрани епископ на брзо на избору том захвалио. На Синоду, који се 23. Јануара 1887. године у Ср. Карловцима састао, изабран беше за епископа вршачког, д'тадањи администратор *Нектарије Димитријевић*. Избор овај потврдило је Њ. Велич. краљ 29. Јануара исте године.

Његово Високопреосвештенство г. епископ *Нектарије Димитријевић*, родио се 1840 године у В. Бечкереку. Гимназијске науке свршио је од части у месту рођена од части у Бечу. У Бечу слушао је и учио правне науке и на бечком универзитету је и државне испите положио. Богословију слушао је у Вршцу. Године 1862 постао је протођаконом, и био је дуго времена на двору вршачком уз епископа Кенгелца. Год. 1874 постао је архимандритом манастира Месића. По смрти епископа Кенгелца постао је администратором удове епархије вршачке, те је имао доста прилике да се скроз упозна с одношајима и животом владичанства, коме је данас црквена поглавица. Од године 1890. члан је саборског одбора.

Епископска резиденција, која у жалосном стању беше и крајње запуштена, доби настојањем и пожртвовањем еписко-

Digitized by Google

па Нектарија, са лепог му заузимања и финог укуса, величанствен изглед, и данас можемо рећи слободно, најлепши је и најукусније намештени двор православних српских епископа. Двориште и градина дворска, коју је до скора обавијао коров и травуљина преплавила, претворена је данас заузимањем значајним и племенитом пасијом епископовом у миомирни перивој, где је вештачки спојено лепо са корисним.

Данашње вршачко владичанство броји: 143.397 душа; 106 парохија и 76 цркава.

Хронолошки ред српских православних епископа вршачких:

1690: Спиридон Штибица.
1695: Герасим.
1722: Мојсије Станојевић.
1726: Никола Димитријевић.
1728: Максим Несторовић.
1739: Јефтимије Дамјановић
1741: Исаија Антоновић.
1749: Јован Ђорђевић.
1769: Вићентије Поповић.
1786: Јован Јовановић Шакабента.
1805: Јосиф Путник (адм.)
1806: Петар Јовановић Видак.
1819: Синесије Радивојевић (адм.)
1829: Максим Мануј ловић.
1833: Јосиф Рајачић.

Digitized by Google

1843: Стеван Поповић.
1849: Самуило Маширевић (адм.)
1853: Емилијан Кенгелац.
1887: Нектарије Димитријевић

* * *

Приказујући штованим читаоцима живот и прошлост срп. правосл. владичанства вршачког, дужност ми је ово поменути.

Књижевну ову работу, написао је на мађарском језику г. **Ф Милекер**, писац брижљиво и лепо обрађене и израђене „*Монографије Вршца*“. При изради ове работе своје, користио се г писац одабраним и обилатим историчким изворима, којима је своје тврдње и поједине главне и понајглавније моменте потврђивао, а које да неби читаоце морили, нисмо хтели прибележавати. Ми држимо да је главно, приказати — језгру. Професор на панч. вел. државној гимназији, донео је ову работу у своме листу „P. és V.“ на немачком језику, са кога смо и превели, држећи да нашој књижевности неће бити на одмет.

У **Панчеву**, децембра 1890. г.

Digitized by Google

Digitized by Google

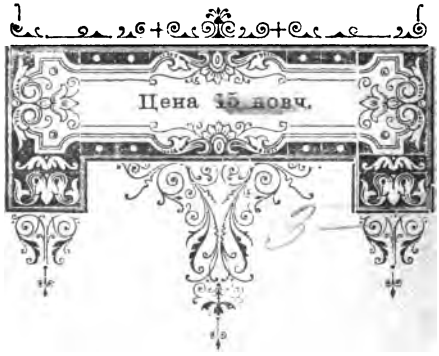

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Syracuse, N. Y.
Stockton, Calif.
C042290
Digitized by Google

Digitized by Google